

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه پیام نور
دانشکده هنر و رسانه
گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

عنوان:

بررسی وضعیت کتابخانه‌های نابینایان و نیمه‌بینایان
مستقر در استان خراسان رضوی
و بررسی میزان رضایتمندی کاربران از خدمات آنها

نگارش
رضا رشیدپور

استاد راهنما
دکتر علی‌اکبر پوراحمد

استاد مشاور
دکتر هادی شریف مقدم

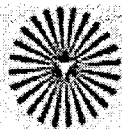
۱۳۸۹ / ۸ / ۲۴

کتابخانه‌هاست بزرگ علمی بزرگ
شبه‌مکتب

بایان نامه
جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

مهر ۱۳۸۹

۱۴۵۲۸۳

دانشگاه پیام نور

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تاریخ: ۸۹/۷/۷
شماره: ۰۸۱/۱۷۴۵۳
پیوسته:

بسمه تعالی

تصویب نامه پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان: بررسی وضعیت کتابخانه‌های نایب‌نایان و نیمه بینایان مستقر در استان خراسان رضوی و بررسی میزان رضایتمندی کاربران از خدمات آنها که توسط رضا رشیدپور تهیه و به هیأت داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد.

درجه ارزشیابی: ...

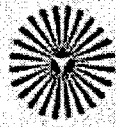
نمره: ۱۸.۱۷۵

تاریخ دفاع: ۸۹/۰۷/۰۱

حجت‌الاسلام والمجاهد
مجتبی مینایی

اعضای هیأت داوران:

نام و نام خانوادگی:	هیأت داوران	مرتبۀ علمی	امضاء
دکتر علی اکبر پور احمد	استاد راهنما	استادیار	
دکتر هادی شریف مقدم	استاد راهنمای همکار		
دکتر حمید دلیلی	استاد مشاور	استادیار	
دکتر محمدجواد عرفانی	استاد منتحن	استادیار	
	نماینده گروه آموزشی		

دانشگاه پیام نور

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تاریخ: ۱۳۸۹ / ۷ / ۷

شماره: ۱۱۰ / ۱۸۹۵۴

بسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان: بررسی وضعیت کتابخانه‌های نایب‌نایان و نیمه بینایان مستقر در استان خراسان رضوی و بررسی میزان رضایتمندی کاربران از خدمات آنها که توسط رضا رشیدپور تهیه و به هیأت داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد.

درجه ارزشیابی: عالی

شماره: ۱۸۱۷۹

تاریخ دفاع: ۸۹/۰۷/۰۱

لایحه و دستاورد

اعضای هیأت داوران:

نام و نام خانوادگی:	هیأت داوران	مرتبہ علمی
دکتر علی اکبر پور احمد	استاد راهنما	استادیار
دکتر هادی شریف مقدم	استاد راهنمای همکار	دانشیار
دکتر حمید دلپلی	استاد مشاور	استادیار
دکتر محمدجواد عرفانی	استاد ممتحن	استادیار
	نماینده گروه آموزشی	

مشهد: خیابان امام خمینی ۴۰ - صندوق پستی ۹۱۹ تلفن: ۸۵۲۸۵۲۸ (۰۵۱۱)
دورنگار: ۸۵۲۸۵۲۰ (۰۵۱۱) پست الکترونیک: mashhad@pnu.ac.ir

سلام بر مهدی موعود (عج)

این اثر را به روح همه خادمان عرصه فرهنگ و
دانش این کهن مرز و بوم تقدیم می‌کنم

از استادان بزرگوارم آقایان دکتر شریف مقدم و دکتر پور
احمد که چون خورشید روشنگر تاریکی‌های خانه ذهنم بودند
سپاسگذارم

از دکتر حمید دلیلی
که زحمت داوری این پایان‌نامه را پذیرفتند کمال تشکر را دارم

از فرشته مهربانی و گوهر گرانمای زندگی ام

همسر عزیزم

که در این راه یار و یاورم بود تشکر می‌کنم

فهرست مطالب

۲	مقدمه
۳	فصل اول- کلیات طرح و معرفی پژوهش
۳	تعاریف عملیاتی اجزاء مساله
۴	بیان مساله
۵	پرسشهای اساسی پژوهش
۵	هدف و فایده پژوهش
۷	فصل دوم- مبانی نظری و پیشینه پژوهش
۸	مقدمه
۸	کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی ویژه نابینایان
۱۰	کتابخانه‌های عمومی و نابینایان
۱۱	مدیریت کتابخانه‌ها و نابینایان
۱۳	کتابخانه‌ها و کودکان نابینا
۱۳	بخش مرجع کتابخانه‌ها و نابینایان
۱۴	راهکارهای اساسی در ارائه خدمات به نابینایان
۱۵	ساختمان کتابخانه‌های نابینایان
۱۶	عصای سفید
۱۹	سیر تکوین خطوط برجسته ویژه نابینایان
۲۰	خط بریل
۲۱	داتسپلاس
۲۲	خط مون
۲۲	کتابخانه‌های نابینایان بر اساس قالب منابع اطلاعاتی
۲۲	کتابخانه‌های بریل
۲۳	کتابخانه‌های گویا

- ۲۴..... کتاب صوتی چیست؟
- ۲۶..... مزایای رواج کتاب صوتی
- ۲۶..... زمینه‌های استفاده و کاربرد کتاب صوتی
- ۲۷..... کتاب گویای دیجیتال
- ۲۸..... کتابخانه‌های الکترونیکی
- ۳۰..... مزایای کتابهای الکترونیکی برای نابینایان
- ۳۱..... کتابخانه‌های نابینایان و موسیقی
- ۳۲..... کتابخانه‌های دیجیتالی و نابینایان
- ۳۳..... فناوری و استاندارد **DAISY**
- ۳۷..... موانع تولید و ارائه منابع اطلاعاتی نابینایان
- ۳۸..... قانون حق مؤلف در تولید منابع اطلاعاتی نابینایان
- ۳۹..... نشریات ویژه نابینایان
- ۴۱..... دورنمای کتابخانه‌های نابینایان
- ۴۴..... نابینایان و شبکه جهانی وب
- ۴۴..... فهرست کتابخانه‌های نابینایان در وب
- ۴۵..... کتابخانه‌های نابینایان و کم‌بینایان استان خراسان رضوی
- ۴۵..... شهر مشهد
- ۴۵..... کتابخانه مرکز بهزیستی شهید جلیلیان (سازمان بهزیستی)
- ۴۵..... کتابخانه مدارس نابینایان امید و تقوی
- ۴۶..... کتابخانه گویای رضوی
- ۴۷..... کتابخانه کانون نابینایان تاک
- ۴۷..... کتابخانه کانون نابینایان پویا
- ۴۸..... دیگر شهرستانهای استان
- ۴۸..... کتابخانه نابینایان ادیب نیشابوری (نیشابور)
- ۴۹..... کتابخانه نابینایان سربداران (سبزوار)
- ۴۹..... کتابخانه نابینایان شهید مطهری (فریمان)
- ۵۰..... پیشینه پژوهش
- ۵۰..... در ایران
- ۵۴..... در دیگر کشورها

۵۸	نتیجه‌گیری از پیشینه پژوهش
۵۹	فصل سوم - روش انجام پژوهش
۶۰	روش پژوهش و توجیه روایی آن
۶۰	جامعه مورد مطالعه
۶۰	شیوه نمونه‌گیری و گردآوری اطلاعات
۶۱	ابزار تهیه و گردآوری اطلاعات
۶۱	شیوه‌های تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۶۱	محدودیت‌ها و مشکلات پژوهش
۶۲	فصل چهارم - تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۶۲	روایی و پایایی
۶۳	بررسی و مقایسه امکانات کتابخانه‌های مورد مطالعه
۷۲	جداول توصیفی، نمودارها و تجزیه تحلیل اطلاعات استفاده‌کنندگان
۹۷	فصل پنجم - نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۹۷	نتیجه‌گیری
۹۹	طرح‌ها و پروژه‌های پیشنهادی
۱۰۲	منابع و ماخذ
۱۰۸	پیوست ۱- کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی ویژه نایب‌نایان
۱۰۸	قاره‌های آمریکا، اروپا و آفریقا
۱۰۸	انگلستان
۱۰۹	ایالات متحده آمریکا
۱۱۱	کانادا
۱۱۲	آلمان
۱۱۲	دانمارک
۱۱۳	سوئد
۱۱۴	فرانسه
۱۱۵	نروژ
۱۱۶	آفریقای جنوبی
۱۱۶	قاره آسیا
۱۱۷	استرالیا

- ۱۱۸.....اندونزی / تایلند.
- ۱۱۹.....سريلانکا / مالزی.
- ۱۲۰.....چين.
- ۱۲۱.....هندوستان.
- ۱۲۲.....پیوست ۲ - کتابخانه‌های نابینایان در ایران.
- ۱۲۴.....تهران.
- ۱۲۴.....دفتر ملی اطلاع‌رسانی به معلولان.
- ۱۲۵.....مرکز نابینایان کشور (رودکی).
- ۱۲۸.....مجتمع توان‌بخشی نابینایان خزانہ.
- ۱۲۹.....حسینیه ارشاد.
- ۱۲۹.....کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۳۰.....آموزشگاه نابینایان دکتر خزائلی.
- ۱۳۲.....مجتمع نابینایان شهید محبی.
- ۱۳۲.....مجتمع دخترانه نابینایان حضرت عبدالعظیم (ع).
- ۱۳۳.....مجتمع نابینایان نرجس.
- ۱۳۴.....مؤسسه آموزشی امام خمینی (ره).
- ۱۳۵.....مؤسسه حمایت از بیماران چشمی ار. پی.
- ۱۳۵.....شورای کتاب کودک.
- ۱۳۹.....مؤسسه نهادگزارى مطالعات علمى، پژوهشى گویا.
- ۱۴۱.....مؤسسه استثنایی عصای سپید.
- ۱۴۱.....مؤسسه حمایت از نابینایان و ناشنوایان (محنا).
- ۱۴۱.....دیگر استانهای کشور.
- ۱۴۱.....بخش خدمات به نابینایان کتابخانه شهید دستغیب شیراز.
- ۱۴۲.....کتابخانه نابینایان و کم‌بینایان استان یزد.
- ۱۴۳.....بخش نابینایان کتابخانه ایت‌الله خامنه‌ای شهر قم.
- ۱۴۳.....بخش نابینایان کتابخانه شهرداری اصفهان.
- ۱۴۵.....پیوست ۳ - مشاهیر نابینا
- ۱۴۵.....هومر.
- ۱۴۵.....لوئیس بریل.

- ۱۴۹.....خورخه لوئیس بورخس
- ۱۴۹.....جان میلتن
- ۱۴۹.....هلن کلر
- ۱۵۰.....دکتر طاها حسین
- ۱۵۰.....مشاهیر نابینا در ایران
- ۱۵۰.....رودکی
- ۱۵۱.....شوریده شیرازی
- ۱۵۱.....استاد نور علی خان برومند
- ۱۵۱.....دکتر محمد خزائلی
- ۱۵۵.....محمد رضا نامنی
- ۱۵۷.....پیوست ۴ - پرسشنامه
- ۱۶۴.....پیوست ۵ - جدول تعیین حجم نمونه مورگان

فهرست جدولها

- جدول ۱: توزیع فراوانی امکانات کتابخانه‌های نایب‌نایان استان خراسان رضوی..... ۶۴
- جدول ۲: توزیع فراوانی منابع کتابخانه‌های نایب‌نایان استان خراسان رضوی..... ۶۵
- جدول ۳: مقایسه وضعیت مسئولان کتابخانه..... ۶۵
- جدول ۴: توزیع فراوانی وضعیت مهارت‌های کارکنان..... ۶۶
- جدول ۵: میزان رضایتمندی مراجعان از دیدگاه مسئولان کتابخانه..... ۶۷
- جدول ۶: خدمات کتابخانه..... ۶۷
- جدول ۷: توزیع فراوانی تجهیزات کتابخانه‌های نایب‌نایان استان خراسان رضوی..... ۶۸
- جدول ۸: نرم‌افزارهای مورد استفاده در کتابخانه‌های نایب‌نایان استان خراسان رضوی..... ۶۸
- جدول ۹: وضعیت فضا و ساختمان..... ۶۹
- جدول ۱۰: مقایسه استاندارد امکانات و منابع کتابخانه‌های نایب‌نایان..... ۷۰
- جدول ۱۱: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب جنسیت..... ۷۲
- جدول ۱۲: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب تحصیلات..... ۷۳
- جدول ۱۳: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سن..... ۷۴
- جدول ۱۴: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب وضعیت بینایی..... ۷۵
- جدول ۱۵: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب شغل..... ۷۶
- جدول ۱۶: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس سابقه عضویت..... ۷۷
- جدول ۱۷: توزیع فراوانی دلایل مراجعه پاسخ‌گویان به کتابخانه با ترتیب اولویت..... ۷۸
- جدول ۱۸: توزیع فراوانی متوسط مراجعه به کتابخانه در هر ماه..... ۷۹
- جدول ۱۹: توزیع فراوانی شرایط لازم برای مراجعه به کتابخانه..... ۸۰
- جدول ۲۰: توزیع فراوانی منابع مورد علاقه..... ۸۱
- جدول ۲۱: توزیع فراوانی کتابهای مورد علاقه..... ۸۲
- جدول ۲۲: توزیع فراوانی نیاز به استفاده از کتابخانه..... ۸۳

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: مقایسه پاسخ‌گویان بر حسب جنسیت..... ۷۲
- نمودار ۲: مقایسه پاسخ‌گویان بر حسب تحصیلات..... ۷۳
- نمودار ۳: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سن..... ۷۴
- نمودار ۴: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب بینایی..... ۷۵
- نمودار ۵: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب شغل..... ۷۶
- نمودار ۶: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس سابقه عضویت..... ۷۷
- نمودار ۷: توزیع فراوانی دلایل مراجعه به کتابخانه..... ۷۸
- نمودار ۸: توزیع فراوانی دفعات مراجعه به کتابخانه..... ۷۹
- نمودار ۹: توزیع فراوانی شرایط لازم برای مراجعه به کتابخانه..... ۸۰
- نمودار ۱۰: توزیع فراوانی منابع مورد علاقه..... ۸۱
- نمودار ۱۱: توزیع فراوانی منابع مورد علاقه..... ۸۲
- نمودار ۱۲: توزیع فراوانی نیاز به استفاده از کتابخانه..... ۸۳

چکیده:

هدف اصلی این پژوهش بررسی وضعیت کتابخانه‌های نایب‌نایان و کم‌بینایان در استان خراسان رضوی و همچنین بررسی میزان رضایت‌مندی اعضای این کتابخانه‌ها می‌باشد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی پیمایشی به بررسی وضعیت کتابخانه‌های نایب‌نایان و نیمه‌بینایان استان خراسان رضوی و نیز بررسی میزان رضایت‌مندی اعضای این کتابخانه‌ها پرداخته است. جامعه آماری پژوهش شامل ۸ کتابخانه و ۴۴۰ نفر از اعضای فعال آن کتابخانه‌ها بود که به شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استفاده از جدول مورگان انتخاب شدند و تعداد ۲۰۵ برگ پرسشنامه بین آنها توزیع شد.

نتایج به دست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مشخص شد تنها ۲۵٪ کتابخانه‌ها دارای ساختمان مستقل هستند و بقیه به عنوان بخشی از یک کتابخانه دیگر فعالیت می‌کنند. تقریباً ۹۰٪ ساختمان کتابخانه‌ها بیشتر از ۱۰ سال عمر دارند. هیچ کتابخانه‌ای استودیو ضبط صدا ندارد. همه کتابخانه‌ها از ضبط صوت و رایانه جهت رفع نیاز مراجعان استفاده می‌کنند. ۷۵٪ مسئولان کتابخانه‌ها نایب‌نایان هستند. ۷۵٪ کتابخانه‌ها تنها توسط یک کتابدار اداره می‌شوند. ۷۵٪ مسئولان کتابخانه‌ها دوره‌های ویژه مدیریت کتابخانه‌های نایب‌نایان را طی کرده‌اند. اعضای کتابخانه‌ها نیز از تجهیزات و نرم‌افزارها و فضای مطالعاتی کتابخانه رضایت نداشتند. از نظر ایشان وضعیت منابع موجود به طور متوسط رضایت بخش بود. همچنین مراجعان از خدمات ارائه شده و نحوه رفتار و برخورد کتابداران و به طور کلی از خدمات ارائه شده توسط کتابخانه‌ها رضایت کامل داشتند. ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های نایب‌نایان، اشتراک منابع و امانت بین کتابخانه‌ای، حرکت به سوی انتشارات چندرسانه‌ای و ایجاد کتابخانه ملی نایب‌نایان از پیشنهادها ارائه شده در این پژوهش می‌باشد.

مقدمه:

کتابخانه‌ها موظف هستند امکان دسترسی کاربران نابینا و کم‌بینا را به منابع و اطلاعات مورد نیاز در زمان مناسب، در شکل و قالب قابل استفاده و به تعداد لازم فراهم کنند. برای تحقق این امر و استفاده هر چه بیشتر از منابع و امکانات موجود، لازم است خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان با برنامه‌ریزی حساب‌شده و بر اساس اصل همکاری‌های مؤثر و مطلوب با مشاوران متخصص و سازمان‌های ملی و منطقه‌ای به گونه‌ای برقرار شود که تمام این کتابخانه‌ها بتوانند طیف گسترده‌ای از خدمات را به کاربران خود عرضه کنند. در عین حال لازم است برای ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و مدرک‌رسانی مناسب به این گروه، روش‌های متنوع و حتی متفاوتی به کار گرفته شود و ابتکارات و نوآوری‌های کتابخانه‌ها و کتابداران در این زمینه مورد تشویق قرار گیرد.

در استان خراسان رضوی تعداد ۸ کتابخانه به ارائه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی به نابینایان و کم‌بینایان مشغول هستند این مؤسسات زیر نظر سازمان‌های بهزیستی، آموزش و پرورش استثنائی، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، استان قدس رضوی، دانشگاه فردوسی و دانشگاه آزاد فعالیت می‌کنند. از این تعداد ۵ کتابخانه در شهر مشهد و ۳ کتابخانه در شهرهای نیشابور، سبزوار و فریمان به ارائه خدمات می‌پردازند. در راستای کسب اطلاعات کتابخانه‌ها و بسترسازی برای برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی مطلوب و مؤثر به نابینایان این استان، کسب اطلاعات از وضعیت این کتابخانه‌ها، تعداد و نوع منابع اطلاعاتی و شیوه ارائه خدمات کتابخانه‌ای و نیز بررسی وضعیت اعضای کتابخانه‌ها بسیار ضروری می‌باشد.

فصل اول

کلیات طرح و معرفی پژوهش

تعاریف عملیاتی اجزاء مساله

نابینا:

طبق تعریف بین‌المللی، نابینا (Blind) به کسی گفته می‌شود که قادر به دیدن نیست و میزان دید او با وجود استفاده از امکانات چشم‌پزشکی کمتر از یک دهم می‌باشد.

نیمه بینا (کم‌بینا):

کم‌بینایی (Low Vision) یک کاهش بینایی دو طرفه است که به میزان قابل ملاحظه‌ای عملکرد بینایی فرد را مختل می‌سازد و نمی‌توان آنرا با روش‌های متعارف پزشکی و جراحی و وسایل کمک‌بینایی معمولی مانند عینک یا لنزهای تماسی به میزان کافی اصلاح نمود. طبق تعریف بین‌المللی نیمه بینا کسی است که میزان دید او بیشتر از یک دهم است و با استفاده از وسایل کمکی (عینک) میزان دید او حداکثر به سه دهم برسد.

کتابخانه نابینایان:

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان با هدف رفع نیازهای اطلاعاتی نابینایان و نیمه‌بینایان، گسترش فرهنگ و ارتقاء علم و دانش، و ایجاد امکانات و شرایط مناسب برای پر کردن اوقات فراغت آنان به وجود می‌آیند.

استان خراسان رضوی:

در تقسیمات کشوری سال ۱۳۸۳ استان پهناور خراسان به سه استان تقسیم گردید و استان خراسان رضوی یکی از این ۳ استان است. مساحت این استان ۱۱۸۸۵۴ کیلومتر مربع بوده که از این نظر پنجمین استان کشور است. این استان از ۲۵ شهرستان و ۶۵ بخش تشکیل شده است. استان خراسان رضوی به مرکزیت مشهد شامل شهرستان‌های مشهد، قوچان (به استثنای بخش فاروج)، درگز، چناران، سرخس، فریمان، تربت‌جام، تایباد، تربت‌حیدریه، فردوس (به استثنای بخش سرایان)، قائن،

خواف و رشتخوار، کاشمر، بردسکن، نیشابور، سبزوار، گناباد، کلات و خلیل آباد و بخش‌های تابع می‌باشد.

بیان مساله

امروزه در دنیایی زندگی می‌کنیم که حداقل ۵۰۰ میلیون نفر از جمعیت سراسر جهان دچار نوعی معلولیت هستند. معلولیت را به پنج گروه بزرگ شنوایی، بینایی، تکلم، جسمی، ذهنی و فکری تقسیم‌بندی کرده‌اند. در این میان تعداد افرادی که از معلولیت بینایی رنج می‌برند اندک نیستند، بر اساس آمار منتشره، ۳۸ میلیون نفر نابینا در جهان وجود دارند. تعداد نابینایان ساکن در کشور ایران را ۱۶۰ هزار نفر تخمین زده‌اند و جمعیت نیمه‌بینایان کشور را نیز ۷۰۰ تا ۹۰۰ هزار نفر برآورد کرده‌اند (بشارتی، ۱۳۷۸، ۴۹). از مجموع این تعداد، بالغ بر ۴۸۰۰۰ نفر نابینا و نیمه‌بینا در استان خراسان رضوی سکونت دارند.

نگرش اساسی دنیای جدید نگرش برابری دسترس‌پذیری است، برابری نه به مفهوم تساوی بلکه به مفهوم برابری فرصت‌ها برای همه افراد یک جامعه است. اساس توسعه این است که جامعه پذیرای اندیشه برابر شود و نهادها با این اندیشه همگام شوند. به دنبال این اندیشه در دی ماه سال ۱۳۷۲ مجمع عمومی سازمان ملل متحد اصول استاندارد فراهم‌آوری امکانات برابر برای معلولان را به تصویب رساند. بندهای ۵ و ۱۰ این مصوبه به صراحت دولت‌ها را مسئول ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و دسترس‌پذیر کردن خدمات و منابع اطلاعاتی برای گروه‌های مختلف معلولان از جمله نابینایان معرفی می‌کند. پیمان‌نامه حقوق معلولین سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۸ CRPD¹ به مسئولیت دولت‌ها در مورد دسترس‌پذیر کردن اطلاعات به صورت جامع برای همه مردم تأکید کرد.

با توجه به این نکته که تا کنون در استان خراسان رضوی پژوهشی در راستای شناسایی وضعیت کتابخانه‌های نابینایان و خدمات ارائه شده توسط آنها صورت نگرفته است شایسته است وضعیت فضا و تشکیلات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی یا بخش‌های نابینایان و نیمه‌بینایان کتابخانه‌ها در این استان و منابع و خدمات ارائه شده توسط آنها مورد مطالعه قرار گیرد و بررسی

---

1. Convention on the Rights of Persons with Disabilities

شود که آیا مجموعه منابع، امکانات و خدمات کتابخانه‌ها قادر به رفع نیاز اطلاعاتی نابینایان و جلب رضایت‌مندی آنها می‌باشد؟

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. وضعیت فضا و ساختمان کتابخانه‌های مورد مطالعه نسبت به استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان و کم‌بینایان چگونه است؟
۲. وضعیت کتابخانه‌های مورد مطالعه به لحاظ دارا بودن امکانات ذیل چگونه است؟ میز و صندلی مطالعه / ضبط صوت / رایانه / نرم‌افزارهای ویژه نابینایان
۳. آیا منابع اطلاعاتی اعم از بریل، گویا و الکترونیکی مورد نیاز اعضاء در این کتابخانه‌ها فراهم شده است؟
۴. منابع اطلاعاتی گردآوری شده تا چه حدی قادر به رفع نیازهای اطلاعاتی اعضاء کتابخانه‌ها می‌باشد؟
۵. توزیع فراوانی جامعه استفاده‌کنندگان کتابخانه‌های مورد مطالعه چگونه است؟
۶. آیا کارکنان کتابخانه‌ها تخصص اداره کتابخانه نابینایان را دارند؟

هدف پژوهش

هدف کلی: هدف از این پژوهش آشنایی با وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان و نیمه‌بینایان مستقر در استان خراسان رضوی و بررسی میزان رضایت‌مندی اعضاء این کتابخانه‌ها از میزان و نوع خدمات ارائه شده است. این امر، اهداف ذیل را نیز در پی خواهد داشت.

اهداف فرعی: از دیگر اهداف این تحقیق کسب اطلاعات جزئی از نوع ساختمان، فضا و امکانات، نیروی انسانی، ترکیب مجموعه منابع، خدمات اطلاع‌رسانی، تجهیزات رایانه‌ای، بررسی میزان رضایت‌مندی اعضاء کتابخانه‌ها به منظور ارائه یک چشم‌انداز جامع از امکانات، توانایی‌ها و مشکلات موجود در راستای ارائه خدمات مطلوب در این کتابخانه‌هاست. این چشم‌انداز علاوه بر

یاری مسئولان امر و برنامه‌ریزان امور علمی، فرهنگی نایبانیان استان، موجب شناسایی نقاط ضعف و قوت این کتابخانه‌ها و در نهایت تلاش برای یافتن راه‌حل‌هایی برای کاهش مشکلات و بهبود و توسعه خدمات این کتابخانه‌هاست.

نایبانیان و نیمه‌بینانیان متعلق به این کشور هستند و با افراد بینا حقوق مساوی دارند، بنابراین نیازهای اطلاعاتی آنها هم مثل سایر افراد باید مورد توجه قرار گرفته و برآورده شود. در این پژوهش محدودیت‌ها و امکانات کتابخانه‌های نایبانیان استان خراسان رضوی مورد بررسی قرار گرفته و نظرات و پیشنهادهایی برای برخوردای بیشتر این افراد از حقوق و امتیازهای برابر با سایر افراد در زمینه امکانات و منابع اطلاعاتی و مطالعاتی و بهبود وضعیت کتابخانه‌های نایبانیان ارائه شده است.

فایده پژوهش

امروزه در سراسر جهان، اطلاعات پردازش شده عنصر ارزشمند و گرانبهایی است که همواره در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد تا آنجا که اگر بدون اطلاعات علمی، تصمیمی اتخاذ شود ان تصمیم فاقد وجاهت علمی و مدیریتی خواهد بود. لذا با توجه به عدم وجود چشم‌انداز کامل و جامعی از تعداد، نوع و عملکرد کتابخانه‌های ارائه دهنده خدمات به نایبانیان در استان خراسان رضوی جهت استفاده در طرح‌های توسعه و بهبود خدمات اطلاع‌رسانی و فرهنگی برای ایشان، این تحقیق بر آن است تا ضمن ترسیم نقشه جامعی از این چشم‌انداز، در راستای شناسایی نقاط ضعف و قوت عملکرد این کتابخانه‌ها نسبت به جامعه مورد استفاده تلاش کند. در این راستا و نیز با توجه به لزوم مشخص شدن وضعیت و میزان کیفیت خدمات ارائه شده توسط این کتابخانه‌ها و در نهایت بررسی میزان رضایت‌مندی اعضای از خدمات این کتابخانه‌ها انجام این تحقیق بسیار ضروری می‌باشد.

فرضیه پژوهش

اعضای کتابخانه‌های نایبانیان و نیمه‌بینانیان استان خراسان رضوی از میزان و نوع خدمات ارائه شده توسط این کتابخانه‌ها رضایت نسبی دارند.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مقدمه

امروزه اطلاعات، همه ابعاد زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. داشتن سواد اطلاعاتی و توانایی در کسب اطلاعات مفید و مناسب، با بالاترین کیفیت و در کمترین زمان، یکی از ضروریات در زمینه تامین نیازهای اطلاعاتی و پیشرفت جامعه است. در این میان، نابینایان نیز به عنوان بخش جدائی‌ناپذیر از جامعه نیازهای اطلاعاتی مشابه سایر افراد جامعه دارند. با توجه به محدودیت قوه بینائی این گروه در کسب اطلاعات و نیز محدودیت محمل‌های اطلاعاتی متناسب با وضعیت نابینایان مشکلات بسیاری در جهت کسب اطلاعات بر سر راه آنها وجود دارد. سؤال این است که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان بر اساس رسالت اصلی خود یعنی بر طرف ساختن نیاز اطلاعاتی کاربران، تا چه مقدار توانسته‌اند نیازهای اطلاعاتی نابینایان و کم‌بینایان را برآورده سازند.

در عصر حاضر حدود ۵۰۰ میلیون نفر از جمعیت سراسر جهان دچار نوعی معلولیت هستند. معلولیت به معنای عام عبارت است از هرگونه اختلال یا نارسایی در ساختمان یا فعالیت‌های عادی بدن که باعث محدودیت در برقراری ارتباط می‌شود. معلولیت را به پنج گروه تقسیم کرده‌اند: شنوایی، بینایی، تکلم، جسمی، ذهنی و فکری. جدول تخمین پرفسور هلاندر^۱ کارشناس ارشد امور معلولان در سازمان جهانی بهداشت (WHO)^۲ اشاره دارد به طور متوسط ۴/۳ درصد جمعیت کشورها به معلولیت دچار می‌شوند البته این نسبت با توجه به رده سنی افراد متفاوت است (داورمنش، براتی‌سده، ۱۳۸۵، ۳۱).

بر اساس آمارهای منتشره در میان معلولان سراسر جهان بیش از ۳۸ میلیون نفر نابینا وجود دارند. طبق آمار سازمان بهداشت جهانی در هر پنج ثانیه یک نفر به جمعیت نابینایان جهان افزوده می‌شود و در هر دقیقه نیز یک کودک نابینا به دنیا می‌آید. شمار این افراد را در کشور ما ۱۶۰ هزار

^۱. Prof. Helander

^۲. World Health Organization.